Kənan
HacıRoman
(əvvəli ötən sayımızda)

Əzəmətli qübbənin şəfəqə qərəq olan xaçları, əngin qaranlıqlara əfsanəvi işıqlar saçardı. Göylərdə, əlcəmatmaz hündürlükdə şairənə, həqiqətdən çox xəyala oxşayan əsrarəngiz bir mənzərə canlanırdı. Qübbənin çıraqları alışanda şəhərdə yaşayın bütün xristianlar heyrlənlərdir: zənglər barkdən çalınır. Elə bir təsəvvür yaranırdı ki, Məsihin özü, Məryem oğlu İsa şəfəqlərə bürünüb usuz-bucaqsız boşluqlardan yeri seyr edir.

Kilsədə qızlar və oğlanlar xor oxuyardılar. Çıraqların ziyyəsi pəncərələrdən qaranlıqlara süzülərdi. Mənzərə son dərəcə əzəmətli və gözəl olardı. Kilsənin ətrafında arxitektura cəhatdən diqqəti cəlb eləyən binalar tikməyə icazə verilərdi. Lakin "Qızılı" kilsədən hündür, ondan görkəmlı bina ucalmaq olmazdı. Bələdiyyə XIX əsrin səksəninci illərinin əvvəlində müsəlmanlara təklif etmişdi ki, şəhərin mərkəzində olan köhnə müsəlman qəbiristanlığında bir məscid tiksinə; qərar da çıxarmışdı. İşı o qədər uzatdırılar ki, axırdı yer əldən çıxıb kilsəyə qismət oldu.

Kəndin kələ-kötür yolları faytonu yırğaladıqca Hacı İsgəndərin beynindəki fikirlər də çalxalanırdı. Yolda Qoçu İslama rastlaşdı. Qoçu İslam kəmaliədəblə baş əyib Haciyla ikiəlli görüşdü.

- Hacı, məscidintəmirişləri necə gedir? Bizdən nə kömək lazımdısa, canla-başla qulluğunda hazırlam!" – deyib biğlərinə tumar çəkdi.

Hacı razılıqla başını tərpədi.

- Allah səndən razi olsun! Bu sözləri ki, dedin, elə kömək etmiş oldun. Amma bu ruslar gələndən işlər fırıldır. Göz açmağa aman vermir. Belə getsə, işlər yarımcıq qalacaq.

Tez də sözü dəyişdi:

- Lotu-potuynan neynirsən? Dinc dolanırlar yoxsa şüluq sañırlar? – Hacı Qoçuya yüngülce zarafatlaşmaq istədi ki, bir az eyni açılsın.

Qoçu İslam digər qoçular dan fərqli olaraq özüylə heç vaxt cangudən gəzdirməzdə, yalquzaq kimi tek gəzib-dolana ndı. Başkəsənlər, xuliqanlar, avaralar onuna rastlaşanda qorxudan yollarını dəyişirdilər. Kənd camaatı hansıa quldur dan, xuliqandan şikayət edəndə həmin adımı təpib küçənin ortasında güllələyərdi. Deyirdi: "Onsuz da bu ruslar, ermənilər başımıza min oyun açır, köpək uşaqlarının kökünü kəsmək olmur, pərəpatöyün kimi gün-gündən artıb çıxalırlar. Siz də bu yandan camaata göz verib işıq vermirsəz. Adam olun, adam kimi dolanun. Kasib-kusubla işiniz olmasın. Eşidib-bilsəm, kəllənizi göye sovuracağam!"

Qoçu İslam varlıların, xalqın malını yeyənlərin qənimi idi,

Müəllifdən

1918-ci ildə Qafqaz İslam Ordusu Nuru Paşanın komandanlığı altında Azərbaycanın azadlığı uğrunda savaşanda Hacı İsgəndər özünümüdafiə batalyonu yaradaraq ermənilərə qarşı döyüşüb misilsiz fədakarlıq göstərərək Nuru Paşa tərəfindən "Xalq Qəhrəmanı" ordeni ilə təltif edilib. Bolşeviklər hakimiyətə gəldikdən sonra Hacı İsgəndər daim təqib altında olub. Onu ölümdən o dövrdə Azərbaycana rəhbərlik etmiş Ruhulla Axundov xilas edib. 1937-ci il represiya zamanı Ruhulla Axundova birlikdə Hacı İsgəndər də həbs edilib, həbsdə olduğu müddədə ona erməni müstəntiqlər tərəfindən amansız işgəncələr veri-

kasib-füqəranı həmişə himayə edərdi. Buna görə də xalq içinde ona qarşı böyük rəğbet vardı. Bilirdi ki, Hacı İsgəndər xalqın xeyrinə-şərinə yarın adamdır, kasiblara el yetirəndir, ona qarşı hörmət və ehtiramı vardi.

lib. Ağır işgəncələrə dözməyən Hacı İsgəndər həbsxanada vəfat etsə də, onun meyitini ailəsinə verməyiylər. Hacı İsgəndər məzəri olmayan qəhrəmanlarımızdandır. "Hacı İsgəndər" romanı bu böyük türk kişisinin həyat və döyüş yolundan bəhs edir və bu mövzuda yazılan ilk romanıdır.

Hələ uzun illər bundan öncə Buzovna qəsəbəsinin axundu, ilahiyatçı alim, şair Hacı Soltan Əlizadənin "Azərbaycan dərvishləri və rövzəxanları" kitabında Hacı İsgəndər haqqında məlumatə rast gəlmışdım. O zamandan fövgələdə iradəyə, qəhrəmanlıq xüsusiyyətlərinə malik olan bu şəxsiyyətin ömür yolu diqqətimi çəkməmişdir. Nə vaxtsa onun haqqında irihəcmili əser yazacağımı düşünmürdüm.

basilər sülaləsinin xəlifəliyi dövründə Mehəmməd əl - ibni Səmməq adında dərin bilikli, itizəkali və çox hazırlıocab bir alim yaşıylmış. Günlərin bində bu alim xəlifənin hüzuruna gəlir. İçəri girəndə görür ki, xəlifə ağızını marçildadaraq,

Sonrakı illərdə onunla bağlı xeyli maraqlı faktlar əldə etdim və Hacı İsgəndərin Cümhuriyyət tariximizdə müstəsna rolü, ığidiliyi, mərdiliyi, Nuru Paşa kimi bir sərkərdənin rəğbətini qazanması və faciəli tələyi məni bu əsəri yazmağa sövq etdi. Əlbəttə, bu əsər yazılımadan öncə Hacı Soltanın təşəbbüsü ilə onun yaşadığı evin qarşısına xati ra lövhəsi vurulub, televiziya verilişlərində haqqında sütjetlər gedib, tədbirlər keçirilib. Hacı İsgəndərin geniş xalq kütləsinə tanıldımasında onun böyük xidmətləri olub. Bu romanın yazılması da Hacı İsgəndərin adının yaddaşlarda qalması üçün növbəti bir təşəbbüsdür. Düşünürəm ki, bu cür şəxsiyyətlər hər zaman xatırlanmalı, onların keçdiyi ömür yolu gələcək nəsillər

fürün örnək olmalıdır. Əsəri yazarken Cümhuriyyət tariximizlə bağlı çoxlu sayıda kitablar oxudum, arxiv materiallarıla tanış oldum, bu da mənə romanı yazmaqdə yardımçı oldu. Bu roman tarixi sənədlər əsasında yazılışa da, hər haldə bədli əsərdir və yazılıçı təxəyyülündə geniş istifadə olunub.

Kitabın araya-ərsəyə gəlməsində böyük əməyi olan həyat yoldaşım, filologiya üzrə fəlsəfe doktoru İlhamə Hacıyevaya, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Xəzər rayonu üzrə qazisi, tədqiqatçı alim Hacı Soltan Əlizadəyə, Azərbaycan Yaziçilər Birliyinin Xəzər bölməsinin sədri, şair-qəzəxan Arif Buzovnaliya xüsusi təşkükürlərimi bildirirəm!

Hacı İsgəndər bilmədi nə desin. Araya uzun bir süküt çökdü. Semyonov başını aşağı salıb masanın üstündəki sənədlərlə məşğul olmağa başladı. Hacı İsgəndər gözlədi ki, Semyonov daha nə deyəcək. Semyonov isə ona əhəmiyyət vermirdi. Uzun sürən gərginliyi onun quru, soyuq səsi bir az da tarıma çəkdi:

- Gedə bilərsiniz!

Hacı başını qaldırıb onun üzünə deyil, başı üstündən asılmış çarın portretinə baxdı və heç nə demədən qalxıb kabnetdən çıxdı. Ürəyində dedikdəri Semyonov eşidə bilməzdi.

- Sizin də axırınız çatıb. Az qalib, çox az...

Nə evə, nə də məscidə getdi. Balıqlarla dərdləşmək üçün dənizə tələsdi. Dəniz də hirsindən göyərmişdi, balıqları ondan gizləyirdi. Soyuq qayalar ona daşa dönmüş nəhənglər kimi görünürdü. Burda gizli, insanı əsir edən bir qüvvə vardı. O, öz ürək sirlərini dənizdən gizlədə bilmirdi. İstəmədi onu kimsə görsün. Kimsəz bir yerdə qayalardan birinin üstüne çıxıb çoməldi, gözünüə əlçatmaz üfüqlərə zillədi. Bu dəfə yuxusunu deyil, dərdini suya danışdı: "Ruslar gelib menim torpağında kilsə ucalda bilir, mən öz torpağında məscid tikdirə bilmirəm. Bele də harinliq olar? Üstəlik, ordan-burdan ermənilər də gətirib doldurublar bura. Fitəkarlıqla məşğuldurlar. Yersiz geldi, yerli, qaç, bu na deyiblər. On iki il bundan qabaq müsəlmanları qırıb tökdürələr, bəs olmadı, yene altdan-altdan planlar çizirlər. Bunların başında Andronik köpəkoğlu durur. Qanımıza susayıblar. Nəsə elemək lazımdır... Bu gedisatın axırı heç də yaxşı şeylər vədələmirdi".

Bələdiyyə sədri Semyonov onu təkəbbürlə qarşılıdı:

- Bu nə özbaşınalıqdı, Hacı? Belə yaramaz. Bir iş görəndə niyə bizimlə məsləhətlişmirsiniz?

Hacı tövrünü pozmadı, sakitcə dilləndi:

- Cənab Semyonov, nə qəbahət etmişik? Camaat üçün məscid tikdiririk də.

Semyonov gümüşü portşəqarını çıxarıb papiroş alışdırıb, dərindən qullab vurub saymaz-yana Hacı İsgəndərin üzüne üfürdü.

- Bu qədər saymazyanalıq olmaz. Tikintiyə başlamaq üçün icazə almaq lazımdı.

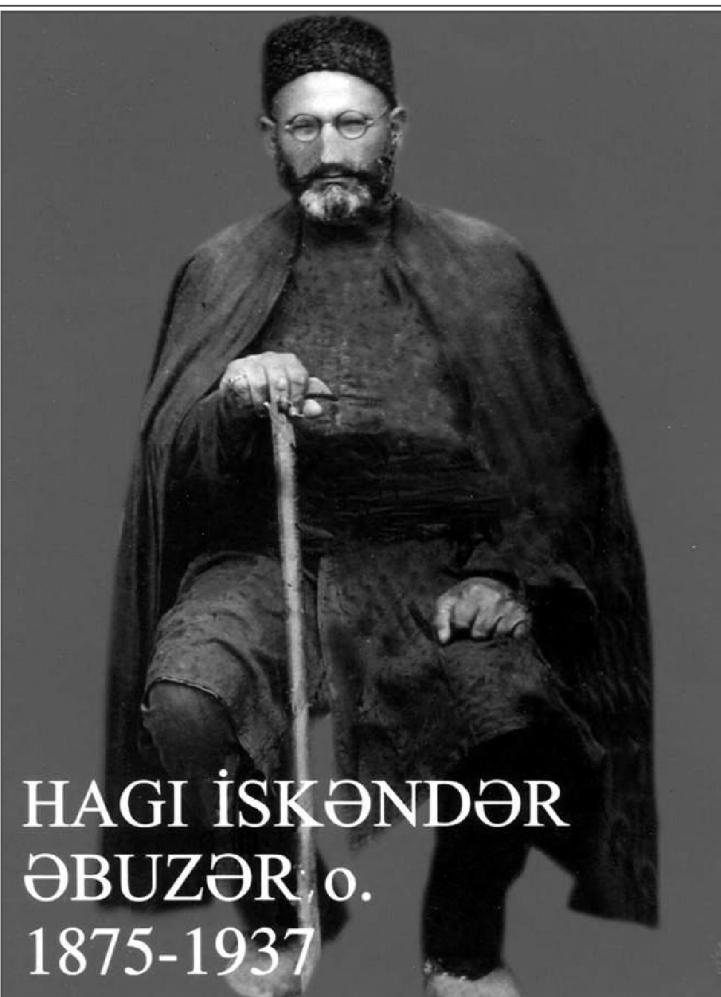
Dünya görmüş adamsınız, bunu da size başa salmaq lazımdı?

- Bu məscidin tikintisine icazə verilib ki, tikilib. Görüyün kimi, tikinti yarımcıq qalıb, biz də istədik ki, işi başa çatdırıq.

- Olmaz! Qəti şəkilde olmaz! Tikintini dayandırın və bir də belə səhv'lərə yol vermeyin!

(davamı gələn sayımızda)

Hacı İsgəndər

**HAGİ İSKƏNDƏR
ƏBUZƏR o.
1875-1937**

İndi Hacı soruşanda ki, "bu lotu-potular dinc dolanır ya yox", Qoçu İslam qeyri-ixtiyari elini belindəki tapançanın üstüne qoydu:

- Hacı, cizığından çıxanın dərmanı bir güləddir. Ağızları nadürki, dinc dolanmasunlar? Vallah, bu xalq yazılıqdur, urusdar göz açmağa qoymur, erməniləri it kimi üstümüzə qısqırırlar. Doyşana qaç diyirlər, taziya tut. Vallah, Hacı, mən bu milləti belə aciz, fağır görmək istəmirəm. Yaxşı ki, sənin kimi qeyrəti, camaat üçün canı yanın kışılər var, yoxsa bu bədəbxətlərin hali necə olar? Ona görə Allahtəala ruzini sənün başınnan tökürlər.

Hacı İsgəndər gülümseyib elini Qoçu İslamın ciyinə qoydu və ona bir rəvayət danişdi:

- Bele rəvayət edirlər ki, Ab-

ayağını yelləyərək, elindəki bardaqlan lezzətlə su içir. Xəlifə onu görüb qaslarını qaldıraraq deyir: "Ya ibn Səmməq, mənə elə bir nəsihət ver ki, ondan ibret götürə bilim".

Alim cavabında deyir: "Ya əmirəlmömin! Təsəvvür et ki, qızmar bir səhradasan, susuzluqdan dodaqların quruyub, ciyərin od tutub yanır. Hər keçən dəqiqə susuzluğun daha da artır və su tapıb içməsən, öləcəsən. Bu dəm biri elində bir bardaq sərin su sənə yaxınlaşır və həmin suyun əvəzində səndən bütün var-dövlətini istəyir. Belə halla üzləşsən, nə edərsən?"

Xəlifə düşünmədən dərhal cavab verir: "Bircə an da tərəddüd etmədən bütün sərvətimi verib, o suyu alaram".

"Belə isə bir bardaq su də-

yərində olan sərvətinə lovğala-